

I. В. Поўх

*Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна
Брэст, Рэспубліка Беларусь
e-mail: iryna_powkh@tut.by*

ПРАСТОРАВА-ЧАСАВАЯ АПАЗІЦЫЯ ЯК СЭНСАЎТВАРАЛЬНАЯ ДАМІНАНТА ПАЭЗІІ ШЭЙМАСА ХІНІ

У артыкуле разглядаецца творчасць ірландскага паэта XX стагоддзя Шэймаса Хіні з пункту погляду ўзаемасувязі і ўзаемаўплыву мастацкай прасторы і мастацкага часу. Аўтар вылучае асноўныя падтыпы прастора-часавай апазіцыі (свая – чужая краіна, мінулае – сучаснасць, смерць – жыццё, маленства – сталасць) і разглядае іх функцыю як механізма перадачы асноўнай ідэі мастацкага твора.

Ключавыя словы: ірландская паэзія; мастацкая прастора; мастацкі час; апазіцыя; сэнсаўтваральная дамінанта.

И. В. Повх

*Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина
Брест, Республика Беларусь
e-mail: iryna_powkh@tut.by*

ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННАЯ ОППОЗИЦИЯ КАК СМЫСЛООБРАЗУЮЩАЯ ДОМИНАНТА ПОЭЗИИ ШЕЙМУСА ХИНИ

В статье рассматривается творчество ирландского поэта XX века Шеймуса Хини с точки зрения взаимосвязи и взаимовлияния художественного пространства и художественного времени. Автор выделяет основные подтипы пространственно-временной оппозиции (своя – чужая страна, прошлое – настоящее, смерть – жизнь, ребёнок – взрослый) и рассматривает их функцию как механизма передачи основной идеи художественного произведения.

Ключевые слова: ирландская поэзия; художественное пространство; художественное время; оппозиция; смыслообразующая доминанта.

I. V. Powkh

*Brest State A. S. Pushkin University
Brest, Republic of Belarus
e-mail: iryna_powkh@tut.by*

SPACE-TIME OPPOSITION AS A DOMINANT SENSE-MAKING ELEMENT OF SEAMUS HEANEY'S POETRY

The article discusses the works by a 20th-century Irish poet Seamus Heaney in view of the interrelation and mutual influence of literary space and time in them. The author points out

the main subtypes of the space-time opposition (namely, native – foreign country, the past – the present, death – life, childhood – adulthood) emphasising its function as a tool for rendering the main idea of a literary work.

Key words: Irish poetry; literary space; literary time; opposition; dominant sense-making element.

Узаемасувязь і ўзаемаўплыў прасторы і часу як складаная дынамічная сістэма сэнсаўтваральных філасофскіх катэгорый, пакладзеных у аснову светапогляднай мадэлі рэчаіснасці, і яе ўвасабленне ў мастацкай літаратуры выклікаюць цікавасць шматлікіх айчынных і замежных літаратуразнаўцаў [1; 2; 3; 4]. Мастацкая прастора і час разглядаюцца з пункту погляду адлюстравання ў іх філасофскіх уяўленняў аўтара ў кантэксце эпохі і ў дачыненні да розных літаратурных накірункаў і жанраў. Так, расійская даследчыца А. А. Кандрашкіна [3] вызначае мастацкі час як адзін з універсальных складнікаў сэнсавай структуры тэкста, што адлюстроўвае суаднесенасць падзей, асацыятыўных, прычынна-выніковых і псіхалагічных сувязі паміж імі. Мастацкая прастора, у сваю чаргу, як і мастацкі час, выступае адной з сэнсаўтваральных тэкставых катэгорый, якой уласцівыя наступныя адметнасці: аб'ём, канфігурацыя, сістэма паўтараў і супрацьпастаўленняў. Яна з'яўляецца адным са спосабаў арганізацыі падзей у мастацкім тэксце ў непарыўным адзінстве з часавай арганізацыяй і сістэмай прасторавых вобразаў тэкста. Як сцвярджае літаратуразнаўца С. Г. Грыгарэнка [2], прасторава-часавая апазіцыя адлюстроўвае іерархію анталагічных сэнсаў у мове мастацкага твора, у той час як аналіз узаемадзеяння яе складнікаў дапамагае прасачыць дынаміку тых ці іншых працэсаў.

У творчасці Шэймаса Хіні (1939–2013) – ірландскага паэта, пісьменніка і перакладчыка, лаўрэата Нобелеўскай прэміі па літаратуры 1995 года – выразна вылучаюцца тры асноўныя тэматычныя лініі: гістарычнага мінулага, народнай культуры і побыту, паэта і паэзіі. У вершах, прысвечаных тэме гістарычнага мінулага, прасторава-часавая апазіцыя раскрывае ўплыў пэўных гістарычных падзей на сучасную паэту рэчаіснасць. Так, у вершы «Людзі балота» / *The Bog People* часавая апазіцыя «мінулае – сучаснасць», матэрыяльным увасабленнем якой выступаюць целы тапельцаў, дапамагае паэту правесці метафарычную паралель паміж рытуальнымі забойствамі, распаўсюджанымі ў старажытнай Ірландыі, і сучаснай сацыяльна-палітычнай сітуацыяй у краіне. Прасторава-часавая апазіцыя (свая – чужая краіна, смерць – жыццё, мінулае – сучаснасць) прысутнічае і ў вершы «Чалавек з Толанда» / *The Tollund Man*. Яе прасторавы кампанент рэалізуецца, у першую чаргу, праз шэраг дацкіх тапонімаў: балоты Толанд, Граубаль і

Небельгард, дзе знаходзілі цэлы людзей, забітых шмат стагоддзяў таму; горад Орхус, які збіраецца наведальнікі лірычны герой, каб на ўласныя вочы ўбачыць тое месца, дзе, верагодна, гэты чалавек быў прынесены ў ахвяру падчас аднаго са старажытных рытуалаў; паўвостраў Ютландыя, да якога адносяцца згаданыя вышэй мясціны.

Там, у Ютландыі,
у прыходах, дзе
забіваюць людзей,
згублюся я і

буду няшчасным, ды дома.

Out there in Jutland
In the old man-killing parishes
I will feel lost,
Unhappy and at home [5, с. 63]

Заклучныя радкі верша, прыведзеныя вышэй, падкрэсліваюць і ўзмацняюць непарыўную ўзаемасувязь элементаў двух тыпаў прасторава-часавай апазіцыі «сваё – чужое» і «мінулае – сучаснасць» кантэкстуальнай антытэзай *out there – at home* ('там' – 'дома').

Прасторава-часавая апазіцыя «смерць – жыццё» рэалізуецца ў вершы праз вобраз багны, з якой выцягваюць цэла на паверхню (апазіцыя «пад зямлёй – на зямлі»), а таксама праз адчуванне духоўнай еднасці лірычнага героя з чалавекам з Толанда, што падкрэсліваецца ўжываннем займенніка «я» на працягу ўсяго тэкста.

Адзначаныя вышэй тыпы прасторава-часавай апазіцыі тым ці іншым чынам увасабляюцца ва ўсіх «вершах балота» Ш. Хіні («Каралева балота» / *Bog Queen*, «Чалавек з Граубалля» / *The Grauballe Man*, «Пакаранне» / *Punishment*, «Дзіўны плод» / *Strange Fruit* і інш.), але сваёй кульмінацыі іх эвалюцыя дасягае ў вершах «Роднасць» / *Kinship* і «Пахавальны абрад» / *Funeral Rites*, дзе паралелі паміж мінулым і сучаснасцю выступаюць найбольш яскрава і відавочна. Так, вобразы ахвяр старажытных рытуалаў з верша «Роднасць» / *Kinship* – не толькі сведкі гістарычных падзей: іх лёсы працягвае трагедыя людзей, якія змагаюцца за незалежнасць сваёй краіны і гінуць у Паўночнай Ірландыі ў пачатку XX стагоддзя (апазіцыя «мінулае – сучаснасць»). Іх жыццё, як і жыццё іх папярэднікаў сотні гадоў таму, прынесена ў ахвяру агульнай ідэі і веры ў найвышэйшую справядлівасць. Верш «Пахавальны абрад» / *Funeral Rites* мае трохчасткавую структуру і будзецца на трох асноўных матывах: побытавае пахаванне (пахавальны абрад, які застаецца ў памяці лірычнага героя з дзяцінства), сучасная палітычная сітуацыя (вобразы людзей – ахвяр палітычнага гвалту) і гісторыя (рытуальныя забойствы, прынятыя ў асяроддзі старажытных вікінгаў).

Часавая апазіцыя «маленства – сталасць» прысутнічае пераважна ў творах побытавай тэматыкі. Нявіннасць і даверлівасць дзяцінства змяняе расчараванне і насцярожанасць, усведамленне небяспекі, што выходзіць ад навакольнага асяроддзя. У вершы «Збор ажны» / *Blackberry-Picking*

[5, с. 15] адзначаны тып апазіцыі ўвасабляецца праз супрацьпастаўленне свежых і скіслых ягад з дапамогай антанімічных пар лексічных адзінак са значэннем смаку (*sweet – sour*), колеру (*glossy purple, red, green – rat-grey*), стану (*fresh – rot*). Гэтую ж ідэю сцвярджае і апошні радок верша, з кантэкстуальнымі антонімамі «спадзяваўся» і «ведаў, што не» (*Each year I hoped they'd keep, knew they would not*). Варта адначыць непарыўную прычынна-выніковую ўзаемасувязь часавай і прасторавай апазіцыі ў разгледжаным вершы. *Once off the bush / The fruit fermented*, адзначае паэт, падкрэсліваючы, што змена стану ягад (часавая апазіцыя «спачатку – пасля») выклікана менавіта пераменай месца (прасторавая апазіцыя «куст – сховішча»).

У вершы «Смерць натураліста» / *Death of a Naturalist* [5, с. 5] часавая апазіцыя «маленства – сталасць» таксама звязана з навакольным асяроддзем. У адрозненне ад разгледжанага вышэй твора, яна не спалучаецца з прасторавай апазіцыяй, але мае два ўвасабленні: першае – сталенне дзіцяці і ўсведамленне ім варожасці навакольнага асяроддзя, другое – стадыі ператварэння ікрынак ў апалонікаў і пасля ў жабак, прычым першае ўвасабленне абумоўліваецца другім і вынікае з яго. З'яўленне вялікай колькасці жабак палюхае хлопчыка, пазбаўляе яго безумоўнага дзіцячага даверу, адкрытасці і захопленасці. Адзначаная апазіцыя перадаецца, у першую чаргу, на лексічным узроўні, праз супрацьпастаўленне эпітэтаў і метафар, а таксама графічна: верш мае двухчасткавую структуру з пустым радком паміж часткамі. У першай частцы аўтар стварае яскравы малюнак сонечнага летняга дня пры дапамозе апісальных і ацэначных эпітэтаў *warm* 'цёплы', *delicately* 'далікатна', *best of all* 'лепш за ўсё', *nimble* 'жвавы' і г. д., назоўнікаў з памяншальна-ласкавымі суфіксамі (*mammy* 'матуля', *daddy* 'татуля') а таксама праз комплекс вобразаў, якія перадаюць атмасферу бяспекі і гарэзлівай бесклапотнасці (матылі, стракозы, апалонікі і інш.). У другой палове верша вобраз жаб ствараецца праз шэраг адмоўна афарбаваных лексем: *angry* 'злосныя', *gross-bellied* 'пузатыя', *obscene threats* 'незразумелая пагроза', *coarse* 'хрыплы', *mud grenades* 'брудныя страшылы' і г. д. У асобную групу варта вылучыць лексічныя адзінкі мілітарысцкай тэматыкі (*invaded* 'захапілі', *vengeance* 'помста' і інш.)

Найбольш яскравай і відавочнай сэнсаўтваральнай дамінантай часавая апазіцыя «маленства – сталасць» выступае ў вершы «Паслядоўнік» / *Follower* [5, с. 18], дзе спалучаецца з прасторавай апазіцыяй «наперадзе – заду». Цэнтральныя вобразы верша – бацька і сын, якія ходзяць за плугам і па меры таго, як сын становіцца дарослым, а бацька старэе, мяняюцца месцамі. Пераход з аднаго стану ў іншы перадаецца паэтам праз дзеяслоў *stumble* 'спатыкацца': спачатку маленькі хлопчык ледзь

паспявае за бацькам, спатыкаецца і падае, пасля ўжо ён сам ідзе за плугам, а бацька брыдзе, спатыкаючыся, за ім.

Такім чынам, прасторава-часавая апазіцыя выступае адным з асноўных мастацкіх сродкаў паэзіі Ш. Хіні і прысутнічае пераважна ў вершах гістарычнай і побытавай тэматыкі. У творах першай групы яна рэалізуецца праз падтыпы «свая – чужая краіна», «мінулае – сучаснасць» і «смерць – жыццё». У творах побытавай тэматыкі пераважае часавая апазіцыя «маленства – сталасць», якая дапаўняецца рознымі тыпамі прасторавая апазіцыі і адлюстроўвае змену светапогляду чалавека ў розныя перыяды яго жыцця.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Болатова (Атабиева), А. Д. Характер употребления пространственно-временных символов в национальной прозе [Электронный ресурс] / А. Д. Болатова (Атабиева) // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2016. – №7-1 (61). – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/harakter-upotrebleniya-prostranstvenno-vremennyh-simvolov-v-natsionalnoy-proze>. – Дата доступа: 15.01.2020.
2. Григоренко, С. Г. Стилеобразующая роль пространственно-временной оппозиции в художественном нарративе (на материале романа М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита») [Электронный ресурс] / С. Г. Григоренко // Культурная жизнь Юга России. – 2009. – №2. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/stileobrazuyuschaya-rol-prostranstvenno-vremennoy-oppozitsii-v-hudozhestvennom-narrative-na-materiale-romana-m-a-bulgakova-master-i>. – Дата доступа: 15.01.2020.
3. Кандрашкина, О. О. Категории пространства, времени и хронотопа в художественном произведении и языковые средства их выражения [Электронный ресурс] / О. О. Кандрашкина // Известия Самарского научного центра РАН. – 2011. – №2-5. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/kategorii-prostranstva-vremeni-i-hronotopa-v-hudozhestvennom-proizvedenii-i-yazykovye-sredstva-ih-vyrazheniya> – Дата доступа: 10.01.2020.
4. Кошман, П. Р. Прасторава-часавая канструкцыя вобраза радзімы ў літаратуры Беларусі першай паловы XIX ст [Электронны рэсурс] / П. Р. Кошман // Веснік МДПУ імя І. П. Шамякіна. – 2012. – №4 (37). – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/prastorava-chasavaya-kanstruktsyya-vobraza-radzimy-litaratury-belarusi-pershay-palovy-hih-st>. – Дата доступа: 14.01.2020.
5. Heaney, S. Opened Ground : Poems 1966 – 1996 / S. Heaney. – New York : Farrar, Straus and Giroux, 2000. – 444 p.